

Алп Арслон (турк.: жасур шер), шунингдек, Мухаммад ибн Довуд ёки Мухаммад бин Довуд (форсча 𐎠𐎼𐎷𐎡𐎴 𐎠𐎹𐎡𐎴𐎡𐎴𐎡𐎴, тўлик исми – Зиё ад-Дин ва Адуд ад-Даула ва Таж ал-Милла Абу Шужа Мухаммад Алп -Арслон ибн Довуд, тахминан 1030 - 1072 йил ноябр/1073 йил январ) - 1063 йилдан Салжукийлар давлатининг иккинчи султони. Салжукийлар Хуросони ва Ғарбий Эрон ҳудудларини мерос қилиб олган ҳолда у Грузия подшолигининг бир қисмини, тарихий Арманистонни ва Кичик Осиёнинг катта қисмини босиб олди, Византияликлар устидан Манцикерт жангида галаба қозонди. Унинг қўл остида Салжукийлар давлати ўз қудратига эришди.

Киник ўғуз-туркман қабиласининг бошлиғи ва Эрондаги Хуросон ҳукмдори Чагри-бекнинг кенжа ўғли, Ғарбий Эрон ҳокими Султон Тўғрулнинг жияни. 1063 йилда отаси ва амакисининг вафотидан кейин малик Алп Арслон Салжукийлар давлатининг акаси Кавурд Бей ҳукмронлик қилган Эрон жанубидаги Кермондан ташқари барча мулклари устидан ўз ҳокимиятини ўрнатди. Акаси ҳам тез орада ўз вассалилигини тан олди. Анъанавий мусулмон давлатларидан ташқарида тугилган Алп Арслон ўз вазири Низом ал-Мулкни ҳоким қилиб тайинлади, кейинчалик у ўз фаолиятини Меликшоҳ даврида давом еттирди. Ирок устидан назоратни ўрнатгандан сўнг, у ўзидан олдинги давлат даврида бўлган халифалик билан манфаатлар тўқнашувидан қочишга ҳаракат қилди. Алп Арслоннинг асосий сиёсати ҳар уч буюк салжукий мустамлакалари билан бир хил гоёларга асосланган эди. Марказий Осиёда тинчлик афғон Ғазнавийлар сулоласи ҳукмронлиги остида сақланиб, Хиндистоннинг тоғли ҳудуди бўлганлиги сабабли унга эришиш қийин бўлган, Мовароуннаҳр ҳукмдорлари қорахонийларга қарши эса Алп Арслон қуч ишлатган.

Ғарбда Султон янада қийинроқ вазифаларга дуч келди. Бир томондан, у Бағдод халифалиги томонидан рад этилган исмоилийларни (Фотимийлар сулоласидан бўлган халифалар) тор-мор этиш учун Мисрга юриш қилишга қарор қилган бўлса, иккинчи томондан, ўғуз турклари устидан таъсирини сақлаб қолиш зарур эди. ҳарбий қучининг муҳим таркибий қисми. Ўғузлар, биринчи навбатда, кофирларга қарши муқаддас урушнинг муваффақияти ва насронийлар ерларига босқинлар қилишдан манфаатдор эди. Алп Арслон византияликлар ва уларнинг арман ва грузин қўшниларига қарши қатор

юришлар уюштирди, шунингдек, ўзини-ўзи бошқарадиган туркман гурухлари томонидан кенгайтирилган хужумлар уюштирди. Хусусан, 1064 йилда Арманистоннинг собик пойтахти Ани ва Карс шаҳрини эгаллади. Бу ҳарбий ҳаракатлар чегаранинг маълум даражада барқарорлашишига олиб келди ва Аракс дарёсидаги яйловларни туркманлар томонидан назорат қилишни таъминлади. Босқинчилар ўлжа саклаш учун мусулмонлар ҳудудига қайтган бўлсалар-да, бу экспедициялар Византия мудоффаа тизимини бузди ва туркийларнинг Анадолуни кейинги босиб олишига йўл очди.

Ўзини Византия томонидан етарлича химояланган деб ҳисоблаган Алп Арслон Миср кўзғолончиларининг илтимосига кўра Фотимийларга қарши катта юриш бошлади. Халаб чеккасида шаҳарга хужум қилиб, Сурияни яна босиб олиш учун Алп Арслонга Византия императори Роман IV Диоген катта қўшин билан Арманистондаги гарбий қўшинларига хужум қилгани ҳақида хабар келади. Дарҳол ўша йўл бўйлаб қайтиб, у 1071 йил августда Манцикерт яқинида душманга дуч келди.

Сон жихатдан кучли, лекин маънавий жихатдан заиф Византия қўшини султонга содик туркманлар олдида чекинди. Кечкурун, жанг майдонида Византия қўшини салжукийлар томонидан мағлубиятга учради ва император тарихда биринчи марта мусулмон ҳукмдорининг асирига айланди. Алп Арслон Византия империясини йўқ қилиш мақсадини кўзламади, у чегараларни янги ўзгартириш, шунингдек, Византиянинг солиқ тўлаш ва иттифок тузиш ваъдасидан мамнун эди. Бирок Манцикерт жанги туркманлар истилоси учун Кичик Осиёни очди. Кейинчалик Кичик Осиёдаги ҳар бир князлик оиласи бу муҳим жангда аجدодларининг иштирокини даъво қилди.

Алп Арслон 1072 йил охирида қорахонийлар мулки чегараларига кетаётиб, султон қўшини ҳарбий юриш пайтида қўлга қиритган Берзем қалъаси гарнизонининг асир олинган қўмондони томонидан қаттиқ яраланди. Алп Арслон ўзининг 13 ёшли ўғли Меликшоҳни Низом ал-Мулк васийлиги остида меросхўр этиб тайинлади.

Абу Муслим тайёрлади